

מכללת סמינר הקיבוצים וחברת ווייז מגישים - פודקאסט על הבר.

אתם מוזמנים להאזין להסכת, "פייק ניוז" בחברה ובחינוך, כיצד עולם החינוך מושפע מהתקשורת החדשה, כפי שהוקלט בפני קהל בבר "פולי" בתל אביב, יוני 2019.
מרצה – ד"ר אמנון יובל – היסטוריון, מרצה, מבקר ועורך בפקולטה למדעי הרוח והחברה.

עורך ומנחה – רוני וורטהיימר – עורך ומגיש תוכניות רדיו ומרצה בבית הספר לתקשורת ולקולנוע.

מפיקה – רווית נוימן – סטודנטית בבית הספר לתקשורת וקולנוע.
האזנה נעימה.

ערב טוב, אנחנו בחרנו לפתוח את סדרת המפגשים האלה עם הכותרת "פייק ניוז" מכיוון שזו רק כותרת וגם בגלל שהמונח תפס ונקלט בשיח הציבורי, נשתמש בו כשם קוד לתקשורת החדשה, מבוססת אינטרנט, שהיא התפתחה מאוד בשנים האחרונות, אישית אני חושב ששימוש במושג "alternative facts" - עובדות אלטרנטיביות, מתאר טוב יותר, תופעה חברתית נרחבת שנוגעת כמעט בכל תחומי החיים, משלטי החוצות, קמפיינים פרסומיים דרך כלי התקשורת השונים והמגוונים. האומנות, התרבות, השיח הציבורי, היחס לאוכלוסיות שונות, יחסים בין המינים, ועד לפוליטיקה הגבוהה, למערכת הכלכלית ואפילו למוסדות דתיים ורוחניים ובתחילת השיחה שלנו אני רוצה.. בהקשר הזה.

ערב טוב קודם כל, אני שמח להיות כאן. אוקיי, לגבי "הפייק ניוז" אכן אני חושב שבצדק אתה אומר שאנשים מבינים אותו באופן משתנה. מכיוון שמדובר במושג שאפשר להבין אותו ביותר מדרך אחת, ואני חושב שהעליתי פה שני כיוונים מרכזיים, שאני חושב שהם לא סותרים אחד את השני, בעצם המושג הזה הוא מושג פוליסימי במידה רבה כי יש בו, מכיל הרבה, כל מיני משמעויות.

במובן אחד אפשר לראות ב"פייק ניוז" שם חדש לתופעה ישנה. התופעה הישנה הזאת היא תופעה שבעבר קראו לה דיס-אינפורמציה, לוחמה פסיכולוגית, מושג שגם נכנס לאחרונה, או פשוט תעמולה, ומהי תעמולה במובנה הישן והטוב? זה לקחת מידע, לעשות עליו איזושהי מניפולציה, המניפולציה הזאת יכולה להיות שקר, היא יכולה להיות

חצי אמת, היא יכולה להיות כל מיני דברים, ולכוון את זה לקהל יעד מסוים כדי שהוא ישנה את ההתנהגות שלו, את העמדות שלו, בקיצור, כדי לשנות את המציאות. אנחנו ראינו את זה לאורך הפוליטיקה ובכלל ההיסטוריה במשך כל העת המודרנית ואולי גם לא מיותר להזכיר כאן ששקרים, בכלל, שקרים הם חלק מהעולם האנושי מאז שאנחנו מכירים אותו, מאז שהוא מתועד. לא במקרה בתנ"ך, במיתולוגיה היוונית, יש המון המון סיפורים שסובבים סביב שקרים, סביב הטעיות, סביב מניפולציות במידע. מסיפור חווה ואדם בגן עדן שהם מכחישים שהם אכלו את הפרי האסור, קין שמכחיש בפני אלוקים את זה שהוא רצח את אחיו, בעקידת יצחק, אלוקים הוא זה שמספר סיפור שקרי לאברהם כדי שילך ויעקוד את בנו, וכן הלאה. אז אנחנו רואים המון המון סיפורים שנעים סביב שקרים, ואני חושב ששקרים הם חלק מהחברה האנושית והייתי אומר אפילו יותר מזה, כבר בשלב הזה, אין חברה אנושית שיכולה לחיות בלי שקרים. שקרים זה משהו שבמינונים מסוימים ובהקשרים מסוימים, הוא מאפשר לחברה לשרוד באיזשהו אופן. אז במובן הזה אפשר לדבר, ושוב אפשר להזכיר בפוליטיקה, כן, דונלד טראמפ לא המציא שקרים בפוליטיקה. ניקסון עשה את זה בוויאטנם לפניו, ביסמרק עשה את זה מאה שנה לפניו חרחר מלחמה מול צרפת דרך פרסומים מעוותים של דיפלומטים שהוא הכניס לעיתונות. פרשת דרייפוס כולה מי שמכיר בסוף המאה ה-19, התבססה הרבה הרבה פייק ניוז וכן הלאה.

אז מהבחינה הזאת, שם חדש לתופעה שמלווה את החברה והתרבות שלנו. אבל מה שאני כן רוצה להגיד עוד שבמובן אחר, פייק ניוז בגלל הקונטציה, פייק ניוז זה מושג שהומצא כנראה סביב שנת 2014 משהו כזה, אומנם טרמפ טוען שהוא המציא אותו, הוא כנראה לא המציא אותו, זה פייק ניוז בעצמו, קצת לפניו. המושג נכנס בתוך הקשר חדש, הקשר של תרבות דיגיטלית, תרבות וחברה ופוליטיקה וכלכלה שיש לה כללים שמתעצבים כל הזמן מחדש בגלל שינויים דרמטיים באורח החיים שלנו, קשורים מאוד לעולם של גלובליזציה, עולם של היפר טכנולוגיה שפורצת לתוך החיים שלנו וכל הזמן משנה אותם ומעצבת אותם ויהיה לי הזדמנות להרחיב על זה אני מאמין בהמשך.

אני רק אגיד, מהבחינה הזאת פייק ניוז מתאר שקרים, מתאר עולם שבו השקרים הם משנים את המעמד שלהם, גם מבחינה כמותית, אנחנו עדים להרבה יותר מהם כנראה במרחב הציבורי, אולי גם בפרטי, אבל אני מדבר כאן על המרחב הציבורי. וגם במובן האיכותי, כלומר איזה סוג של שקרים מספרים, ויותר מזה, אני חושב שאנחנו חיים היום בעולם שבו יש טשטוש יותר גדול בין שקר לאמת, לא כל כך בטוח שאנחנו עדיין מבינים

למה האמת משרתת אותנו, הסיפור הטוב עדיף אולי על האמת בהרבה מאוד מקרים ומהבחינה הזאת פייק ניוז הוא כן מושג שתופס משהו חדש שנדבר עליו בהמשך.

אז בוא ננסה עכשיו להגדיר את אמצעי התקשורת של היום לעומת תקשורת הקלאסית, תקופת הטרומ אינטרנט. מה החלק של אמצעי התקשורת בהפצת הפייק, השקרים.

טוב, אז פה הדבר הראשון שבולט לעין הרבה פעמים כשמדברים על כל תעשיית הפייק ניוז, הדבר הראשון הוא ההתקדמות הטכנולוגית האדירה שאנחנו חווים, טכנולוגיה שמאפשרת דברים שבעבר אנשים רק יכלו לחלום עליהם ושמקשים מאוד מאוד על בני אדם לזהות, להבחין בין שקר לאמת. מכונות שמגיבות כבני אדם, רובוטים, ריטוש כל תופעת הריטוש שמבחינה ויזואלית שמקשה עלינו להבחין מה אמת ומה לא. היום יש כבר טכנולוגיות שמאפשרות לשתול משפטים, אנו רואים את זה בזמן האחרון יותר ויותר, אצל נגיד פוליטיקאים שלא אמרו אותם, זה נראה כאילו הם אמרו אותם, יגרום לפוליטיקאי כלשהו, פשוט, לשתול בפיו מילים שהוא לא אמר, וזה נראה כאילו הוא אמר אותם, כי מבחינה טכנולוגית, אנחנו כבר שם. אני לא מדבר על לצטט רק חלק, או אני אומר פשוט להגיד את ההיפך ממה שהוא אמר, להוסיף את המילה לא בלי בעיה ואי אפשר לשים לב, אני מדבר על הדברים האלה.

אז, זה כיוון אחד שהוא אובייס קצת, אנחנו מרגישים בו, אנחנו רואים אותו.

הכיוון היותר עמוק מבחינתי והמשמעותי בהקשר של התקשורת החדשה, שמשפיע באופן מאוד מאוד דרמטי בעיני על המעמד של שקרים בתוך החברה, הוא כל מה שקשור למבנה הכלכלי ושל הפלטפורמות החברתיות החדשות, הדיגיטליות, מה שנהוג לכנות בדרך כלל הרשתות החברתיות, ובראשן פייסבוק וגוגל, וחברות הבת שלהן שהם קנו במהלך הזמן, אינסטגרם מצד אחד, יוטיוב מצד שני.

מה הסיפור שם, למה הוא בעיני סיפור מאוד מאוד דרמטי. אז ככה, קודם כל מדובר במונופולים שאין להם אח ורע בהיסטוריה האנושית, כלומר הם מחזיקים אצלם רמה של כוח, כוח כלכלי וכוח של שליטה על התוכן שלאף מוסד תקשורת לא היה בעבר, זה דבר אחד. והם דוחקים הצידה את המוסדות התקשורת המסורתיים, עיתונות, טלוויזיה וכן הלאה, וגם לזה יש השפעה. עכשיו, מה המבנה הכלכלי שמניע אותם, זה אולי הדבר החשוב ביותר, במובן הזה אני אציע פה איזשהו ניתוח מרקסיסטי, כי הוא שם את הכלכלה במרכז, ומהכלכלה קורים כל מיני דברים. יש כל מיני השלכות למבנה.

הייתי אומר שאפשר להגדיר את הפלטפורמות האלה כנטרליות לסוגית האמת והשקר, למה הם נייטרליות? נייטרליות אגב זו הגדרה עדינה, אפשר להגיד מוטות שקר, אני אסביר למה אני מתכוון, מה המטרה העיקרית של פייסבוק בחיים, מה מניע את החברה הזאת, מה מגדיל אותה, מה מחזק אותה? מחזק אותה שכמה שיותר אנשים יהיו בתוך פייסבוק או בכל בתוך מיני אתרים שקשורים לפייסבוק, כמה שיותר זמן. למה זאת המטרה המרכזית? ככל שאנחנו נמצאים יותר בפייסבוק, יודעים עלינו יותר מידע, יודעים עלינו יותר פרטים, אפשר לשרטט פרופיל יותר מדויק שלנו, מה עושים עם הפרופיל המדויק שלנו? מוכרים אותו לפרסום, כן, מוכרים אותו לפרסום מאוד מאוד ממוקד. ברגע שאפשר למכור קבוצה מסוימת של אנשים שיש להם פרופיל מאוד מאוד ברור, לחברה שרוצה להתמקד, שמשווקת משהו ספציפי שאותה קבוצת אנשים ידוע שהם נוטים, אוהבים אותה, זה מבחינת מפרסמים, מכרה זהב, הם מוכנים לשלם עליו הרבה. אז זה מה שמניע בעצם את פייסבוק ואת גוגל ואת ענקיות האינטרנט האלה, המעטות האלה, שמחזיקות בידיהם את המונופול.

ועכשיו נשאלת השאלה, איך, איך אנו גורמים לאנשים לשהות, ולהיות, ולהיכנס ולבנות את חייהם סביב פייסבוק וסביב יוטיוב, וכן הלאה, כמה יותר, כי זאת בעצם המטרה. זאת המטרה והמטרה מקדשת את האמצעים מה שנקרא.

איך נגרום לאנשים לעשות את זה, אנחנו פשוט ננסה לעניין אותם, ולגרות אותם, ולמשוך אותם כמה שיותר, אז אנחנו נעשה את זה באמצעות הפיד של הפייסבוק שיעלה יותר ויותר נושאים ואייטמים ופוסטים שהם דברים שאנחנו עשויים להתעניין בהם, ככל שידעו עלינו יותר, יודעים יותר במה נתעניין.

ככל שהפוסטים האלה יהיו יותר סנסציונים, ככל שהם יהיו יותר מלהיבים, ככל שהם יהיו יותר מעוררים וכן הלאה, לגבי חלק ניכר מהאנשים, יש יותר סיכוי שאנשים האלה יישארו יותר זמן בתוך הפייסבוק, יכנסו יותר לפייסבוק וכן הלאה.

מה נובע מהדבר הזה? נובע מהדבר הזה שקודם כל שוב, הנייטרליות הזאת ביחס לאמת, כלומר לפייסבוק לא חשוב אם הפוסטים שאנחנו נצרוך אצלם הם אמת או שקר, זה לא כל כך מעניין אותם. סיפור טוב הוא הרבה הרבה יותר חשוב מסיפור אמיתי. זה לא שהם נגד האמת, זה פשוט לא חלק מהשיקולים שלהם, נדמה לי שאפילו אחת מראשי הפייסבוק, אמרה את זה לאחרונה, אין לנו מדיונות ביחס לסוגית האמת. הדבר הזה יוצר מצב שבו נוצרים אלגוריתמים, כלומר, איזשהם מנגנונים שתפקידם לבחור טקסטים במובן הרחב שפונים אל כל אחד ואחד מאיתנו, וכמו שמן הסתם אתם יודעים,

כל אחד מאיתנו מקבל טקסטים אחרים, יש מה שנקרא פרסונליזציה בתוך העולם של הפייסבוק, מה שלא היה בעבר. כשצפינו, בעבר?, עדיין צופים במהדורות חדשות בטלוויזיה, או קוראים עיתון, כולנו קוראים את אותו עיתון וצופים באותה מהדורה. בפייסבוק זה לא כך, הפייסבוק של כל אחד מאיתנו הוא אישי, והוא נועד בדיוק ללחוץ על הכפתורים הנכונים אצל כל אחד מאיתנו, לאור המידע שהתקבל עלינו, כדי שנימשך ונישאר שם ונתעניין ונשהה כמה שיותר, זה עוד עניין חשוב, כי יש בו משהו שמפורר חברתית.

עכשיו מטבע הדברים התגלה עם הזמן שהרבה פעמים ככל שהאייטמים הם יותר קיצונים, הם יותר מעוררי רגשות, אוקיי, יותר ויזואליים, ופחות מאופקים, מורכבים, אם תרצו דיונים רציונליים, הם ימשכו כנראה יותר אנשים. אצל רובנו זה עובד כך.

פרובוקציות ברשתות חברתיות.

פרובוקציות, נכון, אם נקודת המוצא שלנו או הנקודה המרכזית אצלנו זה ליצור פרובוקציות, אז כנראה שזה לא דווקא ילך יד ביד טוב עם האמת. פרובוקציות והאמת, לפעמים כן, לפעמים הפרובוקציה זה להגיד את האמת שכולם לא אומרים, זה גם יכול לקרות, וזה קורה, אבל באופן כללי, הפרובוקציה, מה שעובד, מה שיגרום לשים לב אלינו, מה שיגרום לכם, לנו להישאר בתוך הפייסבוק, יוטיוב, הוא הדבר שאנחנו רוצים אותו. אז יש פה תעשייה שלמה, תעשייה שיש לה כוח אדיר מימדים שבעצם שוב, אדישה לסוגית האמת והייתי אומר שבגלל שהמטרה שלה שוב היא למשוך ולגרות, היא אפילו ברבה מקרים עוינת בלי להתכוון לזה, לעניין של מה אמיתי ומה לא. שקרים זה מעולה אם זה עושה כסף, אם זה מושך אותנו פנימה. אז זה שינוי מאוד מאוד דרמטי, אני רוצה להגיד עוד דבר אחד שהוא חשוב פה, בעולם הישן של התקשורת, מוסדות תקשורת, הם יצרניות של חדשות, הם יצרנים של חדשות, סליחה, הם מייצרים את החדשות, הם עושים את התחקירים, הם מביאים לנו את המידע.

פייסבוק לא מייצרת שום דבר. פייסבוק היא פלטפורמה שמביאה לנו ממקורות אחרים כל מיני, את כל מה שמצטבר, מה שעובד לה טוב. היא מפיץ של ידיעות, כלומר אין לה בכלל את האתוס, כלומר שכלי תקשורת מסורתית הוא רוצה להשיג מידע, הוא יש לו איזשהו אתוס של לחפש מה קרה, לפייסבוק אין את האתוס הזה, זה לא מעניין אותם, הם לא אלה שמנסים גם להשיג את המידע, הדבר הזה לא קיים, ברגע שהוא לא קיים, כל המחויבויות שלנו לאמת, למשל גם בעבר כלי התקשורת רצו לעשות פרובוקציות, בסדר, הם רצו למשוך קוראים, הם רצו להכניס סקופים, הכל טוב, אבל הם הבינו שהם

צריכים לעשות את זה עם איזושהי ידיעה אמיתית שהם השיגו, ברוב המקרים לפחות, במקרה הזה כל העניין הזה נעלם מהפרק. הוא לא קיים יותר.

אז אתה פותח כאן קו די ברור בין התקשורת הקלאסית, הישנה בוא נקרא לה, לבין התקשורת הדיגיטלית החדשה, וזה קצת מבלבל, כי התהליכים קורים מאוד מהר, רק בשנות ה-90, בסוף שנות ה-90 ערוץ שתיים היה חדש, קראו לו מדורת השבט, הוא מאוד חיבר אוכלוסיות, ואתה מדבר בדיוק על הצד השני, הצד שמפריד. אבל אני מרגיש שהפייק ניוז חדר גם לתקשורת הממוסדת. כלומר אם אנחנו מדברים על עיתונות מודפסת, רדיו טלוויזיה, אז גם שם הנוכחות של התקשורת החדשה כבר קיימת. איך אתה רואה את הדליפה הזאת של התקשורת החדשה לתקשורת הממוסדת?

אז קודם כל אני חושב שגם בתקשורת הממוסדת היו לא מעט מניפולציות על מידע, זה קצת הרצאה נפרדת, אבל אני בכל זאת אגיד בקצרה, לפחות בהבנה שלי, כלי התקשורת הממוסדים, בעבר וגם בהווה, מאוד מאוד תלויים בשלטון. הם מאוד מאוד תלויים בשלטון, כמקור מידע, וגם תלויים בו מכיוון שהוא האחראי על הרגולציה והוא עלול לפגוע בהם, כמובן שבעלי כלי תקשורת מודאגים ממה שהשלטון יכול לעשות להם, או לחילופין רוצים לזכות להטבות, כפי שאנחנו יכולים לראות סביב פרשת 4000 למשל. גם בעידן הישן, מה שנכנס לעיתון ומה שלא נכנס לעיתון, הוא לא היה בשירות האמת לאמיתה, כמשהו קדוש. היו שם מניפולציות. מה שקורה היום, אני מסכים שנפרץ איזשהו סכר, כלומר כי בעצם מה שקורה בפייסבוק או בפלטפורמות חברתיות אחרות, הוא עניין תרבותי רחב ואני חושב שהוא יוצר בחברה בכלל, לא רק בפלטפורמות האלה, היא איזושהי גישה אחרת, זה מה שניסיתי להגיד בהתחלה, גישה אחרת לאמת ושקר, איזשהו טשטוש, או איזשהו גם אדישות בהרבה מאוד מקרים לשאלות האלה. צריך להגיד שאחד הדברים שהשפיעו על זה בין היתר, זה גם התפיסה הפוסט מודרניזציה קיצונית, שדיברה על זה שאמת ושקר מושגים יחסיים, שהם תלויים ביחסי כוח, שבעצם נרטיבים זה המושג החדש שנכנס עוד לפני עידן הפייק ניוז והרשתות החברתיות. נרטיבים, לכל אחד הנרטיב שלו, ומי אנחנו שנשפוט שהנרטיב הוא יותר טוב מהנרטיב הזה. כלומר הייתה פה איזו קרקע פוריה גם מבחינה תרבותית להתנער מהתשוקה הזאת לאמת, כי מה זאת אמת? כל אחד והאמת שלו, אנחנו מכירים את המשפט הזה, ויש פה איזה השתלבות, אבל אם נחזור רגע לכלי התקשורת ואיך הם מושפעים, אז אני חושב שהם קודם כל מאוימים מאוד מהפלטפורמות האלה, כלומר הם רואים איך

במושגים כלכלים עוגת הפרסום עברה לגמרי מהתקשורת הממוסדת, מהמודעות בעיתונים, מהפרסומות בטלוויזיה, לעולם האינטרנטי של אותם מונפולים אדירי ממדים ואז יש איזושהי התלבטות האם אנחנו אלטרנטיבה להם או האם אנחנו משתרכים בעקבותיהם ולוקחים מאפיינים שלהם כדי לשרוד איכשהו, אז יש פה גם כאן עמדת חולשה אני חושב של התקשורת הממוסדת, לפחות בחלקה.

זהו, שאת ההתלבטות שאתה מדבר עליה, אני לא כל כך רואה בזמן האחרון, יש איזושהי כמיהה אפילו, הליכה בעקבות מה שאתה מדבר, התקשורת החדשה.

יכול להיות, אני עדיין מעז להאמין שיש מעוזים מה שנקרא שמנסים ככה להציע אופציות אחרות, אם זה ניו יורק טיימס בארצות הברית, שבאופן מעניין דווקא מאז שטרמפ עלה לשלטון ותעשיית הפייסבוק שגשגה, גם הניו יורק טיימס החזיר עטרה ליושנה הגדיל דרמטית את כמות המנויים שלו, אני חושב שיש בזה כדי להגיד על הצורך של החברה באמיתות, בהבחנה בין אמת לשקר, כלומר, אנחנו כנראה, אמרתי בהתחלה שאין חברה אנושית בלי שקרים, אבל נדמה לי שגם אין חברה אנושית בלי אמת, בלי אמיתות. כי אם אנחנו מתנערים לגמרי מהמושג הזה, מהעולם הזה, אנחנו מאוד נתקשה לחיות, לפחות במובן שאני יכול לדמיין אותו, קשה לי לדמיין את זה, ואז יש פה איזושהי מטוטלת שלפחות חלק מהאוכלוסייה כבר באנטי כן? מה זה פייק ניוז? זה אנחנו מפתחים איזושהו אנטי, חלקנו לפחות, ואז יש איזושהו מלחמה בזה, המלחמה באה בין היתר לידי ביטוי בזה שיש כל מיני עיתונים, מוסדות תקשורת שמנסים כל הזמן להגיד, זה שקר מה שהפוליטיקאי הזה אמר, זה בכלל לא תואם לעובדות, וכן הלאה, יש ניסיון כזה, קצת דון קישוטי, אבל בכל זאת הוא מבטא איזושהי כמיהה לא לוותר על מושג האמת, אז יש פה איזושהי תחרות, וכלי התקשורת הממוסדים נמצאים בהתלבטות, האם אנו נאמץ את ההיגיון של הפלטפורמות החבריות או האם אנחנו נאבקים לחזור לאתוס שלנו של האמת מעל הכול.

אוקיי דיברנו על תקשורת, כשאנחנו מדברים על פייק ניוז אז כמובן זה הדבר הבולט והמידי שעולה על התודעה, אבל בוא נדבר בראיה קצת יותר רחבה על הרשתות החברתיות ועל מערכת החינוך, איך אתה רואה את התרבות הזאת החדשה, איך היא נכנסת למערכת החינוך, איך היא משתלבת שם?

אוקיי, אז מערכת החינוך, אפשר להסתכל עליה גם מכיוון בתי הספר, גם מכיוון האקדמיה, נתחיל קצת מבתי הספר. כמו שאמרתי על העיתונות, שלפני עידן הפייק ניוז לא הייתה מעבדה של אמת צרופה, כלומר גם שם אז היו בעלי אינטרסים, וגם שם

היו קשרים בעיתיים עם השלטון שהיטו ועשו מניפולציות על מידע, אני חושב שכדי להבין משהו על בתי ספר, צריך ללכת אחורה, ואני היסטוריון, אז אני עושה את זה באופן טבעי, אבל תלכו איתי רגע. בתי ספר קמים במאה ה-19 כמוסדות ציבוריים פתוחים לכל, סביב גם הרעיון של חינוך חנים בהדרגה. הם קמים במאה ה-19 ויש להם בעצם, לפחות בתפיסה שלי, שלוש מטרות מרכזיות, למה הם בכלל קמים? הם קמים כי אנחנו בעידן המהפכה התעשייתית, וצריך פועלים צייתניים שתהיה להם משמעת זמן, בית ספר זה מוסד מעולה לעשות את זה, כן, תחשבו איך הילדים שלנו בבתי הספר נעים משיעור לשיעור, יש להם את ה-45 דקות, את ההפסקה המדויקת וכן הלאה.

מטרה שניה, הקשר שני, הם קמים מתוך העידן של הלאומיות במאה ה-19 והמטרה של בתי הספר היא לבנות אזרחים טובים שמאמינים במולדת, שמקבלים את המיתוסים של המולדת, בשביל זה צריך ללמד אותם היסטוריה, אבל ההיסטוריה הזאת לא ממש מדויקת, היא פייק במובן הזה שכן, ואני לא מדבר דווקא על ישראל אני מדבר על אירופה, באירופה מלמדים את הילדים שהמולדת הייתה קיימת אלפי שנה אחורה מאז ומתמיד, ולא מדברים על החלקים היותר עצובים, קשים, אכזריים שהמולדת הייתה כרוכה בהם, ומספרים איזשהו סיפור שיושב טוב לתלמידים כדי שיהיו אזרחים טובים. אוקיי? אז זה ההקשר השני. הלאומיות.

ההקשר השלישי שבו קמים בתי הספר, הוא ההקשר של הדמוקרטיזציה, מאה ה-19, הרחבת זכות הבחירה לאט לאט, יותר ויותר המטרה היא שיהיו פחות ופחות יהיו אנלפבתים, המטרה ללמד גם קריאה וכתביבה, גם כישורים אחרים, חשיבה, מדע וכן הלאה. אז זה ההקשר של, אם תרצו, ההקשר שהוא פרו אמת, אם תרצו או פרו יכולת לחשוב בצורה עצמאית, דבר מאוד מאוד קריטי לסוגיית האמת, לחשוב בצורה עצמאית, כי יש לנו מספיק על מה להתבסס וכן הלאה. אז אלה בעצם שלושת ההקשרים שבתוכם קמים בתי ספר. בהרבה מאוד מובנים בתי ספר נשארו עד היום סביב שלושת הצירים האלה, בשינויים מסוימים. המהפכה התעשייתית כבר לא בנויה בהכרח דווקא על משמעת, זמן וכל הדברים האלה, אבל כן בתי הספר תפקידם נכון, הרבה מהם אומרים את זה בגלוי, להכשיר את האזרחים והאזרחיות של המחר שישתלבו בחברה, ויתרמו לחברה, ויהיו יעילים וכל הדברים האלה, ואיך הם יהיו יעילים אם לא יוכלו למשמע את עצמם ואיך יוכלו להשתלב בתוך מערכת שלמה וכל הדברים האלה. הדבר שני של הלאומיות, הוא עדיין חי ובוועט, למרות שהספידו את הלאומיות, בעידן הגלובליזציה היא

עדיין במובנים מסוימים אפילו התחזקה אני חושב בהרבה מאוד מקומות, מתחזקת בעשורים האחרונים כתגובת נגד בין היתר למה שקורה. אז עדיין מספרים סיפורי בדים על ההיסטוריה של הלאום, גם אצלנו, גם במקומות אחרים, כל מיני דברים שמטרתם שוב, לבנות סיפור מאוד מאוד יפה ומרגש על איך הגענו עד היום. ויש את הסיפור של המידע, לפתח לאנשים את החשיבה, לעורר בהם רצון לדעת, להבין, כל הדברים האלה, ולקרוא ולכתוב, כמובן דברים בסיסים אז יש לנו פה מן מצב שבתי ספר הם עושים כל מיני דברים, הם עושים כל מיני דברים שחלקם אפשר להגיד, יותר לכיוון של האמת, מה שקראנו, וחלקם הם עדיין בכיוונים, שהם או אדישים לאמת או כאילו יוצאים נגדה, ככה בתפיסה שלי לפחות. ואז השאלה היא לאיפה אנחנו הולכים עם בבית ספר וזה דנים ברצינות בחינוך, בעשורים האחרונים, איך בתי ספר צריכים להיראות. ושאלה מרכזית בתוך הסיפור הזה, האם בתי ספר הם מוסד נורמטיבי כלומר הם אמורים להכשיר אנשים להיות עוד מאותו דבר משיש לנו עכשיו, או שהם אמורים להיות מוסד טרנספורמטיבי, כלומר מוסד שמשנה את האופן שבו אנחנו חושבים על החברה, ושהוא נועד לתקן את החברה, נועד לשלוח תלמידות ותלמידים שבבוא היום יהיו בוגרים, והם יבינו שצריך לתקן כל מיני תיקונים ועוותים, להיות מקוריים ולהיות שונים, ולא לחזור על הטעויות של אבותיהם. זו שאלה פתוחה, יש בתי ספר מסוגים כאלה ואחרים. בכל זאת אני אעז ואומר אצלנו בחינוך הממלכתי, הגישה הנורמטיבית היא הרבה יותר חזקה, ולכן מהבחינה הזאת הם בתי ספר משעתקים, הם לא בתי ספר טרנספורמטיביים.

דיברנו על נרטיב לאומי, הסטורי, אך בעידן של היום שמורה נכנס לכיתה ומתמודד עם הגירויים שהילדים סופגים ברשתות החברתיות שלא מבוססות על עובדות בדוקות וכו'. איך זה בא לידי ביטוי במערכת, או איך המערכת צריכה ויכולה להתמודד עם התופעה הזאת.

אני חושב שיש לנו גם וגם וגם, אני אנסה לומר למה אני מתכוון. מצד אחד בתי הספר כמוסד שמרגיש שהוא מאבד כוח, כמו שדיברנו קודם על כך שהתקשורת הממוסדת המסורתית מאבדת כוח מול הפלטפורמות החברתיות, גם בתי הספר מאבדים כוח מול התקשורת החדשה. הם כבר לא הגורם הבר סמכא של העבר שהביא את המידע, שהביא את הבשורה שממנו כולם היו צריכים ללמוד ולהמשיך הלאה. הוא מאבד את הכוח שלו, ובגלל שהוא מאבד את הכוח שלו הוא מגיב מצד אחד בהסתגרות כלפי שינויים טכנולוגיים, הוא נשאר תקוע, חלק מבתי הספר נשארים תקועים בשיטות

ההוראה הישנות, זה מה שהם יודעים לעשות וזה מה שהם ממשיכים לעשות. חלק אחר של בתי הספר, יש כאלה, מאמצים את השינויים הטכנולוגיים ואת ההמצאות למיניהם. בתי ספר אחרים כמו תיכונט, מן הסתם אתם מכירים, אומרים העתיד הוא הטכנולוגיות, אנו מוותרים על כל כלי הלמידה הישנים על הלוח והגיר והמחברת ועל כל המבחנים הסטנדרטים וכל הדברים האלה, אנחנו הולכים עד הסוף עם הדבר הזה. מוקדם עוד לומר כמה זה מצליח, ואולי רוב בתי הספר עושים קצת מזה וקצת מזה, כלומר הם חלקם או חלק מהמורים נשארים בפוזיציה הישנה, חלק הולכים לכיוון, שהם מנסים להכניס כל מיני חידושים, באופן כללי, המחקרים מראים שדברים האלה נכנסים לבתי הספר באיטיות. שוב, מוסד שהוא במובנים רבים, מוסד שמרני. אני אכניס פה את המושג טכנופולין מושג שהגה ניל פוסמן, אחד חוקרי התקשורת והחינוך החשובים, אנחנו חיים בחברה טכנופולינית, מה זאת אומרת? חברה שמעריצה את הטכנולוגיה ומשתעבדת לטכנולוגיה, ומאמינה שכל מה שחדש טוב, ואני חושב וגם הוא ואני הקטן בעקבותיו חושבים שאחד התפקידים החשובים ביותר של בתי ספר, של האקדמיה, זה בדיוק לפתח ביקורתיות כלפי הצריכה של טכנולוגיה וגם הבנה של המנגנונים שמניעים שמניעים אותה, מה שניסיתי לספר קודם בעניין הפלטפורמות החברתיות. אז בתי ספר נמצאים במצב שהוא גם מאוד מאוד מגוון, לא כאן ולא שם, בהתלבטויות רבות, וזה לא פשוט.

יש צד טכנולוגי ויש צד נקרא לו אנושי או אפילו פילוסופי למושג הזה שאנו קוראים לו פייק ניוז והוא מן הסתם מגיע עם התלמידים אל בית הספר.

אז בעיני שני דברים חשובים בתוך הסיפור הזה, הדבר אולי החשוב ביותר הוא כמו שאמרתי, לפתח איזושהי חשיבה ביקורתית ביחס לקודם כל, שתהיה קודם כל איזה הבנה של העולם שאנו חיים בו, לא מהבחינה של איך הטכנולוגיה עובדת, אלא למה היא עובדת ככה, מה המשמעויות שלה, דברים שקצת ניסיתי לדבר עליהם קודם, זה לא חייב אגב להיות בשיעורי טכנולוגיה בשיעורי תקשורת, זה יכול וצריך לעשות בכל מקצוע שיש. קריאה ביקורתית, קריאה ספקנית, לנסות להבין למה חשוב לדעת, איך להעריך מהימנות של מקור למשל, דבר מאוד קריטי בעולם שלנו, בשביל להבין האם אפשר לסמוך על המקור הזה או אי אפשר לסמוך עליו, זה מצד אחד, מצד שני אני חושב שהתבצרות בפני, לשים חומה מול הטכנולוגיה, זה חבל, כי הטכנולוגיה מציעה לנו דברים מאוד מאוד יוצאי דופן שאפשר לעשות בהם שימושים מאוד מאוד יפים, וגם זה לא יעזור, בעצם הטכנולוגיה החדשה הזאת, היא נמצאת כמו שאמרת בחיים

היומיומיים של כולנו, של התלמידים והתלמידות ואז בתי ספר אם יהיה מן מבצר כזה באמצע, מנותק, זה לא מה שיוליך אותו, אז בעיני זה גם וגם. זה גם לדעת להשתמש בדברים המועילים של הטכנולוגיה וגם הרבה מאוד ללמד איך להבין אותה, איך לנתח אותה, איך להיות ביקורתיים כלפיה, מה הכשלים שלה, איפה היא מסוכנת, והיא מסוכנת אגב במובן הזה שלטכנולוגיה אין אידיאולוגיה. טכנולוגיה היא כלי ולכן להעריך טכנולוגיה זה דבר שיכול לגרום לתוצאות קשות מאוד. כי טכנולוגיה יכולה לשמש להרס ולזוועות אבל לשמש לדברים מאוד מאוד טובים, אז עצם זה שמהו מאוד מתוחכם או חדש, בוודאי לא הופך אותו למשהו שיכול לתרום לעולם באופן אוטומטי, לפעמים ההפך הוא הנכון.

יש לך איזה המלצות איך הכשרת המורים בסמינר ובמקומות נוספים, האם צריך לשנות משהו בנושאי הלימוד, להכניס מקצועות חדשים, תחומים חדשים, האם זו שוב רק הטכנולוגיה או שיש דרך נוספת להתמודד עם התקשורת החדשה.

אני חושב שבמובן אחד, מקצועות חדשים, כלומר לשים דגש למשל על העניין של מקצועות כמו תקשורת, או כמו כלכלה, כלכלה גלובלית, גלובליזציה, דברים שנעשים, אבל לא נעשים עדיין מספיק לדעתי, הוא דבר קריטי בעולם שלנו כדי שהלימודים יהיו רלוונטיים ומשמעותיים. אבל מצד שני אני חושב שהאקדמיה בכלל, הכשרת מורים ומורות בפרט, הם צריכים גם להציע גם איזשהו חזון, שהוא חזון מעניק משמעות, והייתי אומר משמעות אלטרניטיבית אן משמעות אופוזיציונית או אפילו משמעות חתרנית בתוך עולם שהוא משתעבד לטכנולוגיות ולדינמיות שלהם, הבלתי פוסקת ומשמעות זאת מילת מפתח, כי אני חושב שמה שיש בעולם שלנו זה, התפתחויות שוב אני אומר, שמאפשרות לנו דברים שלא חלמנו עליהם בעבר, מה שאנו הולכים ומאבדים זה את התחושה שיש סיבה לכל הדבר הזה, את הדבר הזה שבשבילו אנחנו חיים, הייתי משתמש אפילו במילה המפוצצת משמעות החיים, הדבר הזה הולך לאיבוד באיזשהו אופן, ואני חושב שדווקא מהניסיון שלי גם ללמד סטודנטיות וסטודנטים לקרוא אפילו מהדורת חדשות סטנדרטית בצורה ביקורתית, זה דבר שיכול לעשות מהפך בחיים שלהם, כי הם פתאום מסתכלים עליה בצורה אחרת לגמרי, הם מבינים את הכוחות שעומדים מאחוריה, הם מבינים כוחות כלכליים, את הכוחות האידיאולוגיים, את כל הדברים האלה, זה משהו שמאפשר להם להביט על העולם באופן שונה, ולמצוא בו איזושהי משמעות. אז זה לא חייב להיות המקצועות הספציפיים של התקשורת דווקא, זה יכול להיות בכל מיני הקשרים ובכל מיני מקצועות, אבל כן הייתי אומר כך, אם העולם

מסביבנו יש לו הגיונות שהם הגיונות שהם מאוד ליברליים של יעילות, כן, כמה שנהיה יותר יעילים, יש לו הגיונות של לעשות כמה שיותר מהר, מה הדבר הבא, מה הדבר הבא, יש לו הגיון של הכל קורה כאן ועכשיו, זה מה שחשוב, זה מה שפייסבוק מלמדת אותנו, מה שחשוב זה מה שקורה עכשיו, וזאת אחת הסיבות שקשה לעקוב אחרי שקרים, בתוך הפלטפורמות האלה, כי הכול משתנה כל הזמן, מה שהיה לפני שעה, הוא כבר לא כל כך רלוונטי, אז מה הטעם שיבדוק אם מה שהיה בפוסט לפני שעה הוא שקרי או אמיתי זה הכאן עכשיו הזה, זה היעילות. אני חושב שמה שהאקדמיה צריכה להציע, מה שמוסדות הכשרת מורים צריכים להציע, זה גם ללכת נגד הזרם מהבחינה הזאת, כלומר לחזור לחשיבה שהיא חשיבת עומק כנגד החשיבה השטחית והמהירה, חשיבה שמוכנה לקחת את הזמן בשביל להבין דברים, בשביל לפרש דברים, בשביל לחשוב על דברים, אבל צריך להגיד כאן שמאוד מאוד קשה לעשות את הדברים האלה כי גם האקדמיה נמצאת במגננה, דיברתי על בתי ספר שנחלשים, דיברתי על עיתונות מוסדית שנחלשת.

אבל לפני כן דווקא אני רציתי לשאול על מעמדו או תפקידו של מורה שעומד מול כיתה שלפעמים תלמידים מחזיקים בדעות שמגיעות מאמצעים נגיד מפוקפקים, האם המורה צריך להיות אובייקטיבי, האם הוא צריך להציג עמדה משלו, האם זה לגיטימי בעידן הנוכחי וגם לפני כן, ואז נגיע לאקדמיה.

קודם כל בקצרה, אני חושב שחיוני שמורים ומורות יהיו מעורבים ולא ישבו על הגדר, אבל אני אסביר למה אני מתכוון. עוד לפני זה בעצם, אני חושב שאחת הבעיות, בוודאי בישראל, של בתי הספר, של מערכת החינוך בעיקר של הרוח שנושבת ממערכת החינוך למטה, היא רוח בעייתית מאוד מהמובן הזה שהיא מעודדת הימנעות מדיון על מה שקורה. מה שקורה ברמה הפוליטית, מה שקורה חברתית, כוחות שמניעים את העולם, דברים מהסוג הזה. אני חושב שמורים ומורות נזהרים מזה, והם נזהרים מזה כי זה עלול להיתפס כמשהו ביקורתי כלפי המדינה, זה עלול להיתפס כ-זה לא מופיע בבגרות, אז למה לבזבז על זה זמן, והם נמנעים מזה כי הם לא רוצים צרות, הם לא רוצים צרות שיבואו להם הורים ויגידו להם רגע, דיברתם על זה בשיעור והבעתם עמדה כזאת, בדיוק שאתה שואל, להיות אובייקטיבי או לא להיות אובייקטיבי, הם מעדיפים לא להסתבך ואפשר להבין את זה שוב, במעמד הנמוך של המורים מבחינה כלכלית ומבחינת מעמד ציבורי, זה גם קשור לזה.

ואתה חושב שגישה אחרת הייתה יכולה להתמודד אחרת עם הבעיה, טוב יותר?

אני רוצה להגיד משהו מבני פה על הסיפור, אני בהחלט מאמין בגישה אחרת לגמרי, גישה שלפתח דיונים על דברים שקורים בעולם שלנו, אני חושב שזה יחבר תלמידים ותלמידות, במקום שיפקו ויעשו דברים אחרים בשיעור מתחת לשולחן, וכן הלאה, זה יכול לעניין אותם, אבל זה מאוד מסובך מה שאמרת. שוב, מעמד נמוך של מורים ומורות בחברה, יש מורים ומורות שלא יכולים לעשות את הדבר הזה, אין להם את הכישורים המתאימים מכל מיני סיבות, יש לחץ גבוה פוליטי, הרבה פעמים לא להיכנס למקומות, לא לדון על מה שקרה ב 48 משני הכיוונים, לא להיכנס לתוך הביצה הזאת, כן? כי ההורים לא יהיו מרוצים וההורים הם הלקוחות באיזשהו שמקום עברנו לעולם נאוֹליברלי.

בוא נדבר על אקדמיה ותפקידה באולי סוג של מאבק כוחות הזה בין האמת, סימן שאלה, לבין העובדות כי אנחנו מדברים על האקדמיה שהיא בית לחקר מדעי שמתייחס באמת לעובדות כמעט מוחלטות ברוב המקרים, איך זה בא לידי ביטוי ביחסים עם המוסדות האקדמיים עצמם, היחסים נגיד עם השלטון או אמצעי התקשורת לבין האקדמיה.

טוב אז האקדמיה, אני חוזר לזה שוב ושוב כי אני חושב שזה משליך על מה שהיא מסוגלת לעשות, היא מוסד שהולך ונחלש בתוך העולם שלנו. מסיבות כלכליות, מסיבות טכנולוגיות, כן, ההיגיון של העולם משתנה. יש זרם חזק מאוד אנטי אינטלקטואלי, אנטי אקדמי, שבז באיזשהו אופן למה שהאקדמיה מייצרת, בחלקו הקטן יכול להיות שהוא אפילו צודק, כלומר שהאקדמיה התנתקה באיזשהו אופן מהדברים האמיתיים או המהותיים בתוך העולם שלנו, אז כשהמעמד שלך כל כך חלש ואתה במגננה, אז היכולת שלך להשפיע יותר קטנה. באופן אידיאלי כמובן האקדמיה הייתה צריכה להיות מעוז, מה מניע את האקדמיה בכלל כמוסד, לא רווח, בסופו של דבר, אלא חיפוש אחר האמת, הביקורת של החברה וכן כל העניינים האלה. אז על פניו היא הייתה להיות המעוז של המאבק בפייק ניוז ובכל תעשיית השקרים והמניפולציות המקיפה אותנו. אבל כאמור מעמדה הולך ונחלש. היא עצמה צריכה לציית יותר ויותר לצווים, נקרא להם נאוֹליברליים שמכתיבים יעילות, אתם צריכים להיות יעילים, אתם צריכים להוכיח במה אתם תורמים, אחרת לא נתקצב אתכם, נסגור את חוגים הלא רלוונטיים. מה אכפת לנו מה קרה לפני 2000 שנה, מה אכפת לנו מהחוג לארכיאולוגיה, מה אכפת לנו מיוונית עתיקה, אלה דברים שאין להם שום קשר לעולם שלנו, ואנחנו לא צריכים אותם יותר. זה מטען עודף שתתייעלו ותוותרו עליו. יש דיסיפינות מסוימות בתוך האקדמיה

שמקבלות, שהם שורדות לא רע, מחשבים, שוב, הנדסה, וכן הלאה, אפרופו הפרסומות בחוץ להנדסה ולפילוסופיה אבל חלק גדול מהדיסיפנות האקדמיות צריכות להיאבק ודווקא הדיסיפנות היותר ביקורתיות, כאלה שמגיעות ממדעי הרוח, ממדעי החברה, שלהם יש את היכולת לבוא ולהגיד אפשרי עולם אחר מהעולם שאנחנו נמצאים בו כרגע, שכולו סביב צרכנות, סביב יעילות, סביב מהר מהר כאן ועכשיו, סביב החידוש הטכנולוגי הבא. דווקא הם נמצאים במצב הכי פגיע מבחינה הכלכלית, והם נאבקים על ההשרדות שלהם, מצב לא אידאלי לעשות את המאבק הזה.

יש פה גם סוג של מאבק אליטות שהאקדמיה מייצרת איזושהי סוג של אליטה ישנה, ויש לה אופוזיציה, יש לה איזה אלטרנטיבה בדמות התקשורת הדיגיטלית?

אני לא יודע אם זה רק התקשורת הדיגיטלית, זה בוודאות אנו יכולים לראות בלא מעט מדינות איך האליטה האקדמאית סופגת אש מהשלטון, במיוחד במדינות ואני מדבר במיוחד על מדינות דמוקרטיות, או דמוקרטיית לפחות בהצהרה שלהם, איך שהם מבינות את עצמן, אז במדינות האלה עולים יותר ויותר משטרים ימניים, פופוליסטים שנאבקים באקדמיה בין היתר כי היא "קוץ בתחת" בשבילם, למה הם צריכים אינטלקטואלים שיבקרו את מה שקורה ויראו שהם מוליכים את המדינה למקומות פחות דמוקרטיים, עדיף להחליש אותם, זה ברמה הכללית ביותר, אז אנחנו רואים לא במקרה במזרח אירופה, מקומות כמו פולין שפוגעים באנשי אקדמיה, טורקיה כמובן שהיא לא ממש באזור הדמוקרטי, אבל גם בישראל. בישראל לפחות אכן יש לזה עוד מימד, והוא המימד של אליטה ישנה שנמצאת באקדמיה מול אליטה נקרא לה, החדשה שנמצאת בפוליטיקה, והאליטות האלה מגיעות ממקומות אחרים לגמרי, ויש ביניהם עימות שהוא גם פוליטי באיזושהו אופן, האקדמיה שמזוהה עם השמאל והשלטון שמזוהה עם הימין, זה לא אופייני רק לישראל, אבל בישראל אולי זה חד באופן מיוחד, בגלל האופן בו התפתחה המדינה ובגלל האופן שבו הימין נמצא בשלטון בעשורים האחרונים, השתלט על הפוליטיקה, אבל לא השתלט על מוסדות אחרים חשובים, כמו המשפטים, מערכת המשפט, לא השתלט על האקדמיה, לא השתלט על העיתונות, בטח לא באופן גורף, לא כמו בפוליטיקה. אז יש לנו פער פה בין מה קורה בפוליטיקה, מהגורמים בעלי הכוח בפוליטיקה לבין הגורמים שהם בעלי הכוח במוסדות החשובים האחרים וביניהם יש התנגשות גם סביב הדבר הזה. אלמנט נוסף שלא הספקתי להתייחס עליו, שדיברתי על הניטרליות, על האדישות הזאת לאמת של הפלטפורמות החברתיות, זה העניין הזה הבעתי. הפלטפורמות מייצרות עולם בועתי, למה אני מתכוון? אני מתכוון שאנחנו, כל

אחד עם החברים שלו בפייסבוק, מרגישים שהעמדה שלנו היא עמדה דומיננטית, למה? כי אנחנו כל הזמן מקבלים גם אייטמים וגם חברים שלנו די מסכימים איתנו, אנחנו בתוך עולם כזה. יכול להיות שיש אנשים שהם גם וגם וגם, אך רובנו מסתגרים יותר ויותר בתוך האנשים שלנו, בתוך השבט שלנו, אז כביכול זה היה אמור לפתוח אותנו לעולם ובעצם זה להיפך יוצר אפקט הפוך, את האפקט של ההסתגרות, ומה יוצר אפקט של הסתגרות, מכיוון שאנחנו שומעים שוב ושוב את אותן עמדות, את אותה עמדה שלנו, ומקבלים אישור וחיזוק שכל מה שנאמר שהוא לא תואם לזה, הוא שקר, הוא מניפולציה, בעצם נעלם הדיון הציבורי מהבחינה הזאת, כי לכל אחד יש את הקבוצה שלו שבה הוא מרגיש נוח ואיתה הוא הולך. אז בעולם כזה בדרך כלל יותר קל למכור גם אני חושב גם ידיעות שהם שקריות, כל עוד הן מתאימות לעמדה שלך, אין לך את מדורת השבט הזאת שתציג לך כל מיני דברים שהם לא תואמים את תפיסת העולם שלך. זה מצד אחד ומצד שני, יש פה הקצנה גם, הקצנה של השיח שהוא הופך להיות מאוד מאוד אלים, והוא הופך להיות מאוד מאוד אלים אני חושב בין היתר, כי לאנשים מקבוצות שונות ומעמדות שונות, אין חיכוך ביניהם, אז ברגע שהם שומעים משהו אחר, הם בטוחים שזה הרשע בהתגלמותו, והדבר הזה יוצר מצב שהוא לא מתווך בין אנשים בחברה, הוא פשוט יוצר מובלעות, שזה גם דבר שהוא מאוד משפיע על בחירות. בישראל בוודאי אפשר לראות את זה, אנשים מאוד תקועים בתוך ההצבעה שלהם, יש לזה עוד סיבות, סיבות שלצורך העניין מזרחים שנוטים יותר להצביע ימין בגלל מה שקרה בעליות של שנות ה-50 ושנות ה-60. אשכנזים שהיו עם מפאי כל שנים האלה, ממרגישים שגנבו להם את המדינה, הם עדיין שם בתוך הסיפור הזה, או שרצחו את רבין, דברים מהסוג הזה. אבל באופן כללי נעלם הדבר הזה שבו דנים, במועמדים או במפלגות לגופו של עניין, זה הכול התנגחויות והתנגחויות כאלה, אנשים נאחזים בתוך העמדה שלהם והרבה פחות נוטים להקשיב לדבר אחר ולשקול לשנות, שזה איום על דמוקרטיה באיזשהו אופן אני חושב. אנשים מאוד מאוד מיישרים קו ונמנעים מחשיבה עצמאית או חשיבה מחדש על העמדות שלהם. ג'יימס סטוארט במאה ה-19 אמר, בשביל להגיע לאמת אנחנו חייבים כל הזמן לאתגר את מה שאנחנו חושבים שזה האמת. כל הזמן לשמוע דברים. אני רוצה לשמוע דווקא את זה שמתנגד למה שאני חושב, אני רוצה לשמוע למה הוא מתנגד. גם אם מה הוא יגיד לי ישמע לי הזוי, אני רוצה לשמוע את זה. ובעידן של הרשתות החבריות, אני חושב שאנשים אוטמים את עצמם ומגיבים אוטומטית לכל דבר שלא מסתדר עם האמת שלהם, שזאת בעיה מאוד

מאוד קשה, בשביל לנהל דמוקרטיה אתה צריך להקשיב, אתה צריך להיות בדיאלוג
והדיאלוג הזה הולך ונעלם.

**עד כאן ההסכת פייק ניוז בחברה ובחינוך, כיצד עולם החינוך מושפע מהתקשורת
החדשה.**

תודה על ההאזנה.